

MJESTO NASTAVE LATINSKOG JEZIKA U SUVREMENOJ REFORMIRANOJ ŠKOLI

Suvremena reformirana škola koja se počela ostvarivati od školske godine 1975/76. u SRH, već je počela dobivati svoj lik, te sada možemo trezvenije pristupiti razglabanju postignutih rezultata, odnosno lakše možemo ocijeniti što je pozitivno, a što promašaj; što je trebalo uraditi, a što ukloniti i odbaciti kao propust. — Nas u ovom trenutku zanima mjesto latinskog jezika u reformiranoj školi: da li je dobio odgovarajuće mjesto, koje su dalje perspektive i slično?

Glavni cilj reforme — povezivanje škole s udruženim radom bio je različito shvaćen i po našem mišljenju glavni izvor nesporazuma kad je riječ o nastavi latinskog jezika u srednjim školama. Udruženi rad kao osnova društvenog sistema socijalističkog samoupravljanja omogućuje prevladavanje podvojenosti između umnog i fizičkog rada, tj. omogućuje da se odgoj i obrazovanje na drugi način uključe u cjelokupnu društvenu reprodukciju ljudskog života. Odgoj i obrazovanje postaju dio udruženog rada, a time i financiranje istog ne može biti izvan udruženog rada, tj. ne može država, odnosno netko drugi odlučivati o kadrovskim potrebama u udruženom radu kao i financiranje odgoja i obrazovanja kadrova doli udruženi rad. Ni prije i nikada odgoj i obrazovanje nisu bili puko učenje moralnih načela i usvajanje znanja, već su odgajali čovjeka za određenu društvenu sredinu i određene funkcije u društvu. Tako se i ovom reformom želi postići u skladu sa sadašnjim stanjem razvoja našeg društva osposobljavanje omladine za svoje prvo zanimanje.

Tako Nacrt zakona o usmjerenom obrazovanju kaže da bi osnovni cilj usmjerenog obrazovanja bio u tome da „pridonese razvijanju osobnih, stručnih i samoupravljačkih sposobnosti radnika u udruženom radu građana, posebno u osposobljavanju mladih naraštaja za rad i odgovornosti u društvu, a da time doprinosi i povećanju produktivnosti društvenog rada, razvoju društva i zadovoljavanju zajedničkih potreba“ (Delegatski vjesnik, br. 144, prilog, str. 4), odnosno o ciljevima i zadacima odgoja i osnovnog obrazovanja kaže se da je „cilj odgoja i osnovnog obrazovanja formiranje svestrano razvijene socijalističke, slobodne, revolucionarne, stvaralačke, radne, kritičke, humane i samo-

upravljačke ličnosti sposobne i odgovorne za izgradnju i obranu našeg socijalističkog samoupravnog društva“. (Zakon o odgoju i osn. obrazovanju, čl. 3. t. 1).

Ustav i ZUR kažu da neotuđivo pravo odlučivanja o svojim potrebama imaju udruženi radnici, tj. udruženi radnici imaju pravo da sami utvrđuju svoje obrazovne potrebe, da donese planove i programe njihova zadovoljavanja i da sami organiziraju i izvode obrazovnu djelatnost ili da se u tu svrhu povezuju s organizacijama udruženog rada obrazovanja u odnosima slobodne razmjene rada. Na taj se način nastoji prevladati naslijeđena društvena podjela rada. (D. vjesnik, br. 144. prilog, str. 4).

Cjelokupni sistem odgoja i obrazovanja i usmjerenog obrazovanja u SRH regulira se Zakonom o odgoju i osnovnom obrazovanju koji je proglašen ukazom od 23. siječnja 1980. („NN“, 31.I 1980!), te Zakonom o usmjerenom obrazovanju, čiji je Nacrt još na javnoj raspravi od 15. listopada 1980.

Zakonom o odgoju i osnovnom obrazovanju ubuhvaćen je predškolski odgoj, odgoj i obavezno osnovno obrazovanje i drugi oblici odgoja i obrazovanja djece i omladine, opismenjavanje i osnovno obrazovanje odraslih.

Osnovno obrazovanje programski se povezuje sa srednjim obrazovanjem (Zakon o odgoju i osn. obrazovanju, čl. 1, t. 1 i 3.).

„Pod usmjerenim obrazovanjem rezumijeva se program zajedničke odgojno-obrazovne osnove i programi obrazovanja za stjecanje svih stupnjeva stručne sprema za rad na poslovima i zadacima različitih stupnjeva složenosti, te programi prermanentnog obrazovanja radnih ljudi i građana.

Usmjerenom obrazovanju povezano s osnovnim obrazovanjem čini jedinstveni sistem odgoja i obrazovanja u SRH.“ (Nacrt Zakona o usmj. obraz., čl. 2. t. 2. i 3.).

U slijedećih nekoliko redaka rekli bismo nešto o plani i programu obaveznog osnovnog i općeg odgoja i obrazovanja. Zakon o odgoju i osnovnom obrazovanju u čl. 91. nabraja odgojno-obrazovne sadržaje područja jezične i umjetničke kulture, matematike i prirodnih znanosti, društvenih znanosti, prirodne, tehničke i tehnološke kulture, tjelesne i zdravstvene kulture te općenarodne obrane i društvene samozaštite.

Tako je u skladu stim članom u lipnju ove godine Prosvjetni savjet Hrvatske donio materijale odnosno Prijedlog plana i programa osnovno i općeg odgoja i obrazovanja koji bi trebali biti na raspravi i prihvaćeni od Sabora, a po njima bi već slijedeće školske godine trebalo raditi. Prema tom prijedlogu svako odgojno-obrazovno područje ima jezgro, izborne i fakultativne programe i izvannastavne aktivnosti.

Mi ćemo ovdje nešto поближе reći o prijedlogu fakultativnog i izbornog programa odgojno-obrazovnog područja stranih jezika gdje imamo prijedlog programskih sadržaja klasičnih jezika.

Prije nego iznesemo sam prijedlog programa kažimo da učenici već od četvrtog razreda osnovne škole mogu birati bilo koji fakulta-

tivni predmet pa tako i drugi strani jezik (prema odredbama Društvenog dogovora). Drugi strani jezik „ostvaruje se kroz programsko jezgro u istom opsegu i trajanju. Za učenje klasičnih jezika koji se ne javljaju u programskom jezgru izrađeni su posebni programi“. Na ovom mjestu ne želimo izlagati sadržaj prijedloga programa za nastavu klasičnih jezika (jer ćemo to na drugom mjestu učiniti) nego naznačiti to da Zakon o odgoju i osnovnom obrazovanju ne isključuje učenje klasičnih jezika već dalje mogućnost da se uče u osnovnoj školi kao i u općem obrazovanju unutar fakultativnog programa i to: da latinski se jezik uči već od petog razreda OŠ, a grčki jezi, od sedmog razred OŠ pa sve do završetka drugog razreda općeg obrazovanja. Latinski (i grčki) jezik pripadaju u tom slučaju i fakultativnim i izbornim programima. Latinski je kao fakultativni program od 5. razreda nadalje, a grčki je jezik dio izbornog programa od 7. razreda. Ali mogu se latinski i grčki u principu učiti i samostalno, svaki za sebe.

„Prijedlog programa klasičnih jezika rađen je i zamišljen kao cjelovit koncept pristupa antičkoj civilizaciji i njezinim suvremenim odjecima“. (8)

Dodajmo još što je rečeno u Nacrtu zakona o usmjerenom obrazovanju što se tiče klasičnih jezika. Tako u čl. 94. t. 6 kaže se: „organizacija udruženog rada usmjerenog obrazovanja dužna je organizirati određeni fakultativni program, samostalno ili u suradnji s drugim organizacijama udruženog rada, ako je za taj program zainteresirano najmanje 15 polaznika, a za učenje grčkog ili latinskog jezika najmanje 5 polaznika“.

Uočavamo da postoji velika mogućnost za sve one učenike, odnosno njihove roditelje koji su zainteresirani da im djeca u toku redovnog školovanja završe klasične jezike bilo već od osnovne škole do završetka općeg obrazovanja, bilo da se upoznaju s klasičnim jezicima u u usmjerenom obrazovanju.

Prijedlog fakultativne i izborne nastave klasičnih jezika koji smo imali u rukama po svojoj strukturi izgleda pomalo ukočen i oslanja se na stari tip klasičnih odjeljenja u OŠ i SŠ. Prijedlog bi trebao biti nešto fleksibilniji u odnosu na godinu početka učenja kako bi se moglo što više učenika uključiti u učenje klasičnih jezika u nekoliko etapa u toku osnovnog i općeg obrazovanja. Tako predlažem da bi se učenici mogli na jednoj od „četiri etape“, odnosno „tri etape“ uključiti u učenje klasičnih jezika prije nego bi završili opće obrazovanje, odnosno usmjerenje za prvo zanimanje. Prema tom prijedlogu učenici bi u sklopu fakultativnog ili izbornog programa mogli početi učiti latinski jezik u 5. razredu (6 odnosno 8 godina učenja), zatim u 7. razredu (4 odnosno 6 godina učenja), te i u 1. razredu općeg obrazovanja (2 odnosno 4 godine učenja) i napokon fakultativno u usmjerenju (2 odnosno 1 godina učenja). Ako bi se učenici ovako stupnjevito uključivali u učenje latinskog jezika bilo bi potrebno izraditi barem tri plana i programa za latinski j. Najranije uključivanje učenika u izučavanje klasičnih jezika veoma je prikladno prijedlog plana i programa kojeg smo naprijed spomenuli, s nado-

punom ako bi neki učenici i u usmjerenju nastavili izučavati klasične jezike, posebno latinski, bilo obavezno bilo fakultativno da se posebno težište baci na novolatinski s posebnim naglaskom na naše latiniste. Ostali kraći programi trebali bi se oslanjati na taj sveobuhvatni uzimajući iz njega ono bitno u većem ili manjem opesegu već prema godinama učenja.

Govoreći o izučavanju klasičnih jezika kroz fakultativne i izborne programe koje može izabrati svaki učenik mi još nismo dotakli usmjerenom obrazovanju i uzučavanju klasičnih jezika u usmjerenom obrazovanju kao predmeta struke. Takvih usmjerenja u ovom trenutku ima barem dva: usmjerenje za zdravstvenu struku (lat. j. jedna godina učenja, odnosno dvije) i usmjerenje klasičnih jezika.

Mnogi u diskusijama znaju pobrkati izučavanje klasičnih jezika u okviru fakultativnog i izbornog programa i izučavanje istih u usmjerenom obrazovanju gdje se učenici pripremaju za prvo zanimanje i gdje im je jedan od klasičnih jezika ili obadva potreban kao stručni predmet bez kojega ne bi mogli obavljati poslove struke. Tako se zna čuti da ukidanjem usmjerenja gdje se izučavaju klasični jezici zamire nastava klasičnih jezika uopće, što uopće nije istina. Stoga nema mjesta za tugovanje i nije potreban plač za „klasičnom gimnazijom“ i gimnazijama uopće. Ne treba biti zabrinut ni stoga što je „klasično usmjerenje“ svedeno u Republici na nekih stotinjak kandidata godišnje. Treba jedno shvatiti da onaj koji se danas opredjeljuje da pohađa klasično usmjerenje da se on time obrazuje za prvo zanimanje gdje će mu neophodno biti potrebno poznavanje klasičnih jezika i da za to bude stručnjak. Ruku na srce u sadašnjem trenutku našem društvu nije potrebno ni toliko stručnjaka tog profila, a još se to pokazuje u lošijem ruhu, ako pogledamo koliko je interes za takvo usmjerenje pokazao udruženi rad.

Reformom školstva latinski jezik nije nestao iz obaveznog programa pojedinih struka. Kad je riječ o učenju klasičnih jezika posebno latinskog jezika, onda se problem pojavljuje u tome da se latinski jezik više ne pojavljuje kao obavezni općeobrazovni predmet u osnovnom općem obrazovanju kao i u usmjerenom obrazovanju. Dakle, u reformiranoj školi latinski se jezik ni djelomično ne nudi kao obavezan općeobrazovni predmet, već je prepušteno učenicima da sami odluče hoće li taj predmet izučavati kao upotpunjavanje svojeg općeg obrazovanja ili ne, u okviru fakultativne ili izborne nastave. Stoga kada je riječ o očuvanju latinskog jezika u nastavi nije riječ o „opstanku“ ili „ukidanju“ starih „klasičnih gimnazija“, danas „usmjerenja“ nego je riječ o očuvanju mogućnosti da se latinski jezik i nadalje predaje kao općeobrazovni predmet od osnovnog i općeg do usmjerenog obrazovanja. To je zakon načelno omogućio i treba raditi na tome da se ta mogućnost oživotvori i to ne samo u većim središtima u Republici, nego i u manjim mjestima, dapače i u selima.

Ako gledamo na ovaj način na reformu onda nam se pokazuje da je prijedlog plana i programa za klasične jezike u okviru fakultativne izborne nastave po formi preuzak jer računa na očuvanje neko-

liko klasičnih odjeljenja u osnovnoj školi u velikim središtima u Republici kao što je bilo i do sada. Očemu je riječ? Prijedlog plana i programa za latinski i grčki jezik koji je izrađen u republičkom Prosvjetnom savjetu iako nigdje nije izričito rečeno ima pred očima tradicionalnu strukturu klasične gimnazije, te stoga računa da će se već učenici od 5. razreda OŠ opredijeliti za izučavanje latinskog jezika pa sve do završetka općeg obrazovanja, odnosno usmjerenja (IV stupanj), tj. da će latinski jezik uživati 6 odnosno 8 godina. Takvo gledanje na nastavu latinskog jezika po našem mišljenju ne vodi osnovnom cilju da se što više omladine upozna s antičkom kulturom, jezicima i njihovim utjecajem na evropsku suvremenost. Stoga smo naprijed naznačili kako bi bilo dobro i svrsihodno da se učenici u nekoliko navrata u osnovnom i općem obrazovanju mogu uključiti u nastavu latinskog jezika.

Sad se vratimo prijedlogu programskih *sadržaja* klasičnih jezika i pokušajmo nešto reći o njima ukoliko bi se učenici uključivali ranije ili kasnije u fakultativnu, odnosno izbornu nastavu lat. j.

Autori Prijedloga programskih sadržaja klasičnih jezika veoma su dobro i to je za pohvalu izradili osnovnu shemu plana i programa za latinski i grčki jezik za 6 (latinski) odnosno 4 (grčki) godine učenja. Tu su naznačene promjene u skladu sa suvremenim dostignućima u učenju stranih jezika računajući na specifičnosti učenja klasičnih jezika. Tako bi se već od početka učenja učenik susretao s nekim elementarnim oblicima originalni tekstovi i u njima ne samo prepoznavao jezičnu strukturu i sistem nego, dakako, i izvanjezični kontekst antičke civilizacije: ovakav pristup, za koji smatramo — kažu autori — da ne bi negirao ni jednu od tradicionalnih stvarnih vrednota učenja klasičnih jezika, svakako traži neke promjene u strukturi nastavnog plana i programa“ (2). Takav pristup zahtjeva moderno koncipirane udžbenike „koji bi obuhvaćali i jezične i nejezične sadržaje i koji bi bili koordinirani s upotrebom najsuremenijih nastavnih sredstava“ (2). Polazeći od ovih pretpostavki autori programa za latinski i grčki jezik zamišljaju tako da se građa obrađuje kroz *lingvističke sadržaje* (i to od sintagmatske osi prema paradigmatškoj) i *izvan jezične sadržaje* koji pružaju uvid u različite komponente antičke civilizacije. U kasnijim fazama navedeni su i pisci čija bi djela sačinjavala okosnicu tekstova kao izvora i za jezičnu i za izvanjezičnu analizu. Tako kasnije faze omogućuju prenošenje težišta s gramatičke na stilističku i književnoteoretsku analizu teksta. Isto tako „izvanjezični sadržaji uvijek su direktno povezani i s našom stvarnošću, bilo na taj način da su se ti aspekti civilizacije ostvarivali i na našem tlu i da su dio naše povijesti, bilo tako da su ugrađeni u temelje evropske kulture i civilizacije uopće: oni svakako moraju biti prezentirani tako (a i to bi bila zadaća udžbenika) da s jedne strane otkrivaju dijalektičku uraslost antičke prošlosti i našu sadašnjost, a s druge strane da se u njima očitavaju opće zakonitosti čovjekova mišljenja i njegova društvenog života, što implicira i kritički odnos prema antici“ (3—4).

Programski sadržaji načelno su dobro razrađeni i unose novost u izučavanje klasičnih jezika, ali u dužem razdoblju izučavanja. Ako se vratimo na naprijed izneseni prijedlog da se nastava latinskog jezika ne organizira kroz 6 ili 8 godina, nego u 4 ili 2, pa čak i jednoj školskoj godini (70 sati) pojavljuje se problem kako unatoč kratkom vremenu učenicima ipak ponuditi takve sadržaje kroz koje bi upoznali i latinski jezik i rimsku kulturu, kao i značaj latinskog jezika za evropsku kulturu i civilizaciju.

Ova pitanja i problemi traže odgovor. Najmjerodavnija će biti praksa.

Zagreb.

I. Bekavac-Bašić.